

Bracki A.

POSTAĆ OLEKSY GORBACZA W UKRAIŃSKIM EMIGRACYJNYM DYSKURSIE LITERACKIM

Streszczenie. Prof. Oleksa Gorbacz to czołowy europejski slawista i ukrainista-językoznawca, który całe swoje życie naukowe poświęcił filologii i studiom uniwersyteckim. Pozostawił ponad 200 prac i licznych uczniów, którzy stali się kontynuatorami studiów z zakresu językoznawstwa ukraińskiego i – szerzej – słowiańskiego.

Urodził się w podlwowskim Romanowie 5 lutego 1918 roku, gdzie ukończył szkołę powszechną, szkołę średnią ukończył we Lwowie, w latach 1936–1940 studiował na Uniwersytecie Lwowskim, filologię niemiecką, polską i ukraińską.

W 1945 roku koniec wojny zastał O. Gorbacza w Niemczech, gdzie od roku 1947 kontynuował on studia na Wolnym Uniwersytecie Ukraińskim w Monachium. Tam, w roku 1948 O. Gorbacz obronił doktorat „Akcent w „Lexis” Zyzanii z 1596 roku”, a w 1951 roku zdobył stopień naukowy doktora habilitowanego na podstawie rozprawy „Argot na Ukrainie”. Lista bibliograficzna zawiera ponad 200 poważnych prac naukowych autorstwa O. Gorbacza.

Wykładał w kilku uniwersytetach niemieckich i Ukraińskim Katolickim Uniwersytecie w Rzymie aż do przejścia na emeryturę w 1982 roku. Wieloaspektowe badania języka ukraińskiego prof. O. Gorbacza –głównie z historii języka i dialektologii – wzbogaciły naszą wiedzę o nowe fakty i konkluzje teoretyczne. Był autorem prac o fundamentalnym znaczeniu dla filologii ukraińskiej, które jednak były niedostępne lub po prostu zabronione w ZSRR.

Słowa kluczowe: Oleksa Gorbacz, emigracja ukraińska, językoznawstwo słowiańskie

Nota o autorze: Bracki Artur, dr hab. nauk humanistycznych, adiunkt w Katedrze Slawistyki Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Gdańskiego, profesor Katedry Literatury Ukraińskiej i Komparatystyki Uniwersytetu imienia Borysa Hrinchenki w Kijowie.

E-mail: asbracki@wp.pl

Bracki A.

PERSONALITY OF OLEXA GORBACH IN THE UKRAINIAN EMIGRATION LITERATURE DISCUSSION

Abstract. Professor Olexa Gorbach is a leading European Slavist and Ukrainian linguist who devoted his entire academic life to philology and university studies. He left over 200 works and numerous students who became continuators of studies in the field of Ukrainian linguistics and - more broadly - Slavonic.

He was born in Romaniv on 5 February 1918, where he graduated from a public school, graduated from high school in Lviv. In 1936–1940 he studied at the University of Lviv, German, Polish and Ukrainian philology under the supervision of such eminent scholars as: Wasyl Simonowich, Illarion Swiecicki, Wasyl Lew, Mykhailo Wozniak, Juliusz Kleiner, Jerzy Kuryłowicz, Witold Taszycki and others, which were the pillars of the Slavic philology in Lviv at that time.

In 1945, the end of the war found Olexa Gorbach in Germany, where from 1947 he continued his studies at the Free Ukrainian University in Munich, which at that time was already the new center of Ukrainian cultural and scientific life in the free world after Prague. There, in 1948, O. Gorbach defended his doctorate in “Akcent in Zyzanya’s “Lexis”” in 1596, and in 1951 he obtained the postdoctoral degree on the basis of Argot’s dissertation in Ukraine. Since then, Olexa Gorbach has published many linguistic articles in scientific collections and works in separate books, in English, German, Polish and Ukrainian, which referred to problems related to Ukrainian language, its history and dialects. The bibliographic list contains over 200 serious scientific papers written by O. Gorbach.

He lectured in several universities, namely in Göttingen (1952–1956) in Marburg (1956–1958) and Frankfurt (from 1958 until his retirement in 1982), where he headed the Department of Slavic Studies after receiving the title of full professor. At the same time, he was a full professor at the WUU in Munich (from 1951) and the Ukrainian Catholic University in Rome (1963). The merit of prof. Gorbach’s is among others that Ukrainian studies were introduced into the Slavic studies program in Germany. He educated a significant number of Slavists interested in Ukrainian problems in Germany. In addition, prof. Olexa Gorbach has always taught Ukrainian at the Free Ukrainian University in Munich during his summer holidays and made many efforts to keep the level of this university below the level of German universities.

Multifaceted research of the Ukrainian language prof. O. Gorbach, and above all those from the history of language and dialectology, have enriched our knowledge with new facts and theoretical conclusions. His achievements also include publi-

cations of works of fundamental importance for Ukrainian philology, which, however, were unavailable or simply forbidden in the USSR.

Keywords: Olexa Gorbach, Ukrainian emigration, Slavic linguistics

Information about author: Bracki Artur, dr hab. humanities, assistant professor at the Department of Slavic Studies at the Faculty of Philology at the University of Gdańsk, professor at the Chair of Ukrainian Literature and Comparativistics at the Borys Grinchenko Kyiv University.

E-mail: asbracki@wp.pl

Брацкі А.

ПОСТАТЬ ОЛЕКСИ ГОРБАЧА В УКРАЇНСЬКОМУ ЕМІГРАЦІЙНОМУ ЛІТЕРАТУРНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. Професор Олекса Горбач є провідним європейським славістом та україністом-лінгвістом, який присвятив все своє академічне життя філології та університетському навчанню. Залишив понад 200 робіт і численних студентів, які стали продовжувачами навчання в галузі українського мовознавства і – ширше – слов'янського.

Він народився 5 лютого 1918 року в Романові, де закінчив початкову школу, середню школу закінчив у Львові, в 1936–1940 навчався у Львівському університеті на німецькій, польській та українській філології.

У 1945 році кінець війни О. Горбача застав в Німеччині, де з 1947 року продовжував навчання у Вільному українському університеті в Мюнхені. Там, у 1948 році, О. Горбач захистив кандидатську дисертацію про «Наголос в «Лексисі» Зизанії» в 1596 році, а в 1951 році отримав ступінь доктора наук на основі дисертації «Арго в Україні». Бібліографічний список містить понад 200 серйозних одноосібних наукових праць, написаних цим вченим.

До виходу на пенсію в 1982 році він читав лекції в кількох німецьких університетах і Українському католицькому університеті в Римі. Багатогранні дослідження української мови проф. О. Горбача – головним чином з історії мови і діалектології – збагатили наші знання новими фактами і теоретичними висновками. Він був автором творів, що мають фундаментальне значення для української філології, які, однак, були недоступні або просто заборонені в СРСР.

Ключові слова: Олекса Горбач, українська еміграція, слов'янська лінгвістика.

Інформація про автора: Брацкі Артур, д-р. гуманітарних наук, ад'юнкт кафедри славістики філологічного факультету Гданського університету, професор кафедри української літератури і компаративістики Київського університету імені Бориса Грінченка.

Електронна адреса: asbracki@wp.pl

Minęło 20 lat od dnia śmierci profesora Olexy Gorbacza – wybitnego filologa-slawisty, autora ponad 200 prac naukowych w zakresie leksykologii i leksykografii, dialektologii oraz gramatyki historycznej, a także współczesnych języków słowiańskich, w tym języka polskiego i – przede wszystkim – jego rodzimego języka ukraińskiego, profesora Uniwersytetu imienia J. W. Goethego we Frankfurcie, Wolnego Uniwersytetu Ukraińskiego w Monachium oraz Katolickiego Uniwersytetu Ukraińskiego w Rzymie [por.: 5, s. 469].

Profesor Olexy Gorbacz (pod swoimi pracami niemieckojęzycznymi podpisywał się jako Olexa Horbatsh) urodził się w Romanowie (obecnie Rejon Peremyszański Obwodu Lwowskiego) 5 lutego 1918 roku. W roku 1936, po ukończeniu szkoły we Lwowie, studiował slawistykę i filologię niemiecką na Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego we Lwowie pod opieką i we współpracy z takimi znanymi polskimi i ukraińskimi filologami, jak: Jerzy Ku-

ryłowicz, Wasyl Simonowicz, Mychajło Woźniak, Płarion Świącicki, Wasyl Lew, Jan Janów, Witold Taszycki, Juliusz Kleiner.

Po wielu tragicznych wydarzeniach, które stały się udziałem jego pokolenia, takich jak okupacja radziecka i niemiecka, zakończenie II wojny światowej zastało go na terytorium Niemiec, gdzie wybiera los emigranta, jak zresztą wielu uchodźców z Europy Środkowo-Wschodniej. W roku 1947 kontynuował swoje studia filologiczne w przeniesionym z Pragi do Monachium Wolnym Uniwersytecie Ukraińskim, jaki właśnie wtedy stał się nowym ośrodkiem życia społeczno-kulturalnego i naukowego Ukraińców w Europie Zachodniej.

Już w roku 1948 w Monachium O. Gorbacz uzyskuje stopień doktora filozofii na podstawie obrony rozprawy Akcent w „Lexis” Zyzanii z 1596 roku, a trzy lata później odbywa się kolokwium habilitacyjne jego monografii Argot na Ukrainie. Były to pierwsze jasne sygnały świadczące o zaintereso-

waniu przyszłego uczonego problemami pisanego języka ukraińskiego, a także leksyką różnych grup społecznych na Ukrainie¹.

O. Gorbacz rozpoczął swoją działalność pedagogiczną jako wykładowca (lektor) języka polskiego i ukraińskiego na Uniwersytecie w Getyndze w latach 1952–1956. Później pracował jako wykładowca na Uniwersytecie w Marburgu (1956–1958), a później – na Uniwersytecie imienia J.W. Goethego we Frankfurcie nad Menem, gdzie jako profesor zwyczajny kierował Katedrą Sławistyki, jak również z innymi zaangażował się w zarządzanie seminarium słowiańskim w ramach Instytutu Studiów Indo-europejskich, a w latach 1972–1974 pełnił funkcję dziekana Wydziału Języków i Kultur Wschodnich i Pozaeuropejskich na tej samej uczelni. W 1980 r., w wieku 62 lat, dobrowolnie przeszedł na emeryturę, aby poświęcić się opracowaniu i publikacji wielu wcześniej zebranych materiałów dotyczących dialektologii i historii języka ukraińskiego.

Oprócz pracy naukowo-dydaktycznej oraz pracy na uniwersytetach niemieckich, Oleksa Gorbacz został zaproszony na etat docenta (w 1951 r.) i profesora zwyczajnego (w 1965 r.) do Wolnego Uniwersytetu Ukraińskiego w Monachium; ponadto w 1963 r. został powołany na stanowisko profesora nadzwyczajnego na Ukraińskim Uniwersytecie Katolickim w Rzymie.

W 1983 roku został opublikowany jubileuszowy czterotomowy zbiór prac naukowych na cześć prof. Oleksy Gorbacza „Studia Slavica in honorem viri Doctissimi Olexa Horbatsch. Festgabe zum 65. Geburtstag herausgegeben G. Freidhof, P. Kosta und M. Schütrumpf” (Monachium, 1983) („Studia słowiańskie z okazji 65. urodzin in honorem viri Doctissimi Oleksy Gorbacza jako dar i wyrazy wdzięczności E. Fraydhofa, P. Kosty i M. Schuturpmfa”, Monachium, 1983) z omówieniem, oceną i bibliografią jego prac do 1982 roku [por.: 7]². Trzydzieści lat później szczegółowe omówienie jego dzieł, w tym bibliografii naukowej do 1993 roku, weszło do opublikowanej na Ukrainie w 1995 roku monografii, napisanej przez lwowiankę, prof. Jarosławę Zakreńską [20]. Zwrócenie uwagi środowiska sławistycznego w Niemczech na ukrajinistykę jako odrębną

dyscyplinę studiów w ramach edukacji słowiańszoznawczej było głównie zasługą prof. O. Gorbacza. Wieloletnia praca dydaktyczna uczonego w sferze sławistyki, a zwłaszcza – ukrajinistyki i polonistyki³, związana była przede wszystkim z działalnością badawczą, z wielu publikacjami, w których przedstawił wyniki swoich badań, w większości napisanych po ukraińsku i niemiecku, a czasem też po polsku lub angielsku.

Poruszane w pracach Gorbacza problemy lingwistyczne zwykle omawiano w szerszym kontekście historii kultury i literatury. Szczególną uwagę i znaczenie autor w swych pracach poświęcał faktom i konkretnym materiałom. Stąd publikując fakty, analizował je, komentował, wyciągał wnioski i formułował konkluzje oraz wypowiedzi teoretyczne i założenia.

W latach 1993–1997 swoje prace, opublikowane w licznych czasopismach i zbiorach, O. Gorbacz wydał w formie fototypicznej w siedmiu tomach, a są to: 1) *Argot na Ukrainie* (359 s.); 2) *Rozprawy z okazji jubileuszu 1000-lecia Chrztu Rusi–Ukrainy* (336 s.); 3) *Historia języka ukraińskiego* (256 s.); 4) *Historia gramatyki ukraińskiej. Retoryka* (454 s.); 5) *Dialektologia* (660 s.); 6) *Leksykologia i leksykografia* (321 s.); 7) *Polonistyka. Rusycystyka. Język nowogrecki i węgierski. Onomastyka* (285 s.).

W dorobku O. Gorbacza są prace tak czysto teoretyczne, jak i o charakterze naukowo-informacyjnym i dokumentalnym, a ponadto jest on również autorem dzieł polemiczno-publicystycznych, w których czasem zaocznie prowadził dysputę ze swymi oponentami z Ukrainy Radzieckiej [por. m.in.: 4, 15, 17].

Opublikowane traktaty historii języka ukraińskiego i znalezione przezeń źródła tematów badawczych są ważnym wkładem O. Gorbacza na tym polu nauki o języku. Od początku studiów filologicznych O. Gorbacz interesuje się problemem: od kiedy i czy w ogóle można mówić o języku staroukraińskim. Profesor O. Gorbacz kompetentnie i bez skrępowania polemizuje z „jedynie słuszną” radziecką chronologią historii języka ukraińskiego i proponuje podzielić historię tego języka na trzy okresy: Staroukraiński kijowsko-czernihowski i Galicyjsko-wołyński – (od IX w.

1 Epizody z życia O. Gorbacza, które zdarzyły się w okresie dwudziestolecia międzywojennego, lat okupacji niemieckiej i sowieckiej oraz wyjazdu na Zachód, odnajdujemy w jego wspomnieniach, opublikowanych już pośmiertnie [por.: 5]. Oleksa Gorbacz opublikował szereg prac o o polskich, rosyjskich i ukraińskich żargonach [por.: 1, 3, 9, 10, 11, 14,], a największy zbiór ukraińskich argotyzmów zawiera praca, wydana na 686 stronicach we Lwowie już po śmierci autora [por.: 8].

2 Wśród autorów wielu było również z Polski, w tym: Karol Deyna, Ryszard Łuźny, Stanisław Makowski, Janusz Rieger i in.

3 W roku 1975 został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski za zasługi w rozwoju kontaktów polsko-niemieckich w sferze kultury.

do 1350 r.); średnioukraiński (1350 r. – koniec XVIII w.) i nowoukraiński (od publikacji *Eneidy* Iwana Kotlewskiego w 1798 roku do dziś) ze szczegółową periodyzacją czasową [por. m.in.: 12, 13]. W tym podziale najbardziej interesują go wpływy języków obcych (zwłaszcza pokrewnych) na rozwój języka ogólnoukraińskiego, a także wzajemne wpływy językowe na różnych etapach rozwoju języka pisanego i mówionego. Miejsce szczególne w spuściźnie naukowej O. Gorbacza zajmują badania dotyczące rozwoju ukraińsko-starocerkiewnej terminologii religijnej i cerkiewno-kościelnej [por. m.in.: 16].

Naukowca interesowała zwłaszcza leksyka ukraińska w dawnych (pocz. XIX w.) leksykonach, które odnajdywał w różnych europejskich archiwach i zbiorach bibliotecznych. O. Gorbaczowi zawdzięczamy odkrycie i publikację *Dictionarium latino-slovarum* (Słownik łacińsko-słowiański) Iwana Maksymowycza z 1 poł. XVIII w. – pracy, która była nader ważna dla dalszych badań i studiów nad językiem scs., ukraińskim i rosyjskim tego okresu. Przygotowując ten słownik I. Maksymowycz wziął za wzór słownik Grzegorza Knapskiego *Thesaurus Polono-Latino-Graecus* (*Tezaurus polsko-łacińsko-grecki*) z XVII wieku. Nowe teksty średnioukraińskie z XV–XVIII w., często rękopiśmienne, znalezione w różnych krajach europejskich, później publikował z komentarzami, włączając je w tym samym do obiegu naukowego. O. Gorbacz interesował się też rusko-cerkiewnymi najdawniejszymi gramatykami, które pojawiły się na Ukrainie i za granicą. To on opublikował, dodając wprowadzenie i komentarze, także kilka nowoukraińskich słowników i gramatyk. Te liczne analizy tekstów (i znanych, i nieznanymi do tego momentu) pozwoliły mu dokonać pewnych uogólnień i podjąć argumentację próby nowego podziału i klasyfikacji języka ukraińskiego.

To argotyzmy, czyli elementy mowy różnych grup społecznych (dialekty środowiskowe) były w sferze zainteresowania naukowego O. Gorbacza przez cały okres jego aktywności. Prace naukowca w tej sferze dotyczyły żargonów ukraińskich lirników, wojskowych, uczniów, studentów, więźniów, zesłańców, bezdomnej młodzieży, złodziei i in. Materiały (zazwyczaj do opisu systemu leksykalnego) badacz zbierał wszędzie, gdzie tylko nadarzyła się okazja – od bezpośrednich użytkowników (nosicie-

li) danych „żargonizmów”, z wydanych dotychczas prac i słowników, z utworów literackich, w których były one stylizowane na dialekty grup społecznych. Ukraińskie dialekty (lub te, używane na Ukrainie), często porównywał on do odpowiedników w językach sąsiednich narodów, które również znacznie wpłynęły na elementy ukraińskiego żargonu, które powstały w danej sferze. Badacz wydał też rzadkie i nierozpowszechnione słowniki żargonów ukraińskich, rosyjskich i białoruskich.

W badanych ukraińskich gwarach O. Gorbacz zwracał uwagę na słownictwo: zarówno nazwom własnym, jak i pospolitym, klasyfikacji środków leksykalnych badanych gwar, pochodzenie i etymologię niektórych wyrazów i form. Po przejrzeniu dokumentów, które wydał, widać, że był zainteresowany głównie gwarami prowincjonalnymi, które występują w takich regionach, jak Ziemia Brzeska, Bukowina, Preszowszczyzna, gwary polsko-ukraińskiego pogranicza, a także na terytorium byłej Jugosławii.

Opisując gwary ukraińskie z terytorium Ukrainy, wśród których szczególne miejsce zajmują gwary naddniestrzańskie, śledził on najnowsze publikacje i badania, które tworzyli dialektolodzy na Ukrainie, a czasem oceniał krytycznie te badania, np., w kwestii edycji *Białoruskiego atlasu językowego*, w związku z publikacją słownika etymologicznego itp. Prace O. Gorbacza odnośnie do gwar z terenów mniej zbadanych są szczególnie cenne ze względu na świeżość materiału i przedstawienie na szerokim ukraińskim i słowiańskim tle.

W swoich publikacjach naukowych często zwracał uwagę na status języka ukraińskiego na Ukrainie, poziom prac językowych, czasem odnosząc się krytycznie w ocenach i recenzjach co do niektórych publikacjach. Ponadto O. Gorbacz był przeciwny masowej zmianie nazw miejscowych na Ukrainie, dokonanych przez władze sowieckie, co, jego zdaniem, było celowym oszustwem, wypaczeniem historii¹. W swoich pracach zwrócił uwagę na językową rusyfikację Ukrainy. Broniąc się przed kierowanymi nań „atakami słownymi”, naukowiec unikał jednak „upolitycznienia” ukrainistyki, która była upolityczniona na tyle długo i do takiego stopnia, że nawet wymyślono grzech śmiertelny o nazwie „nacjonalizm w języku”. O. Gorbacz popierał również powołanie silnej polonistyki we Lwowie,

1 Tylko w latach 1941–1946 na terytorium Ukrainy zmieniono nazwy ponad 5 000 obiektów geograficznych, co stanowi ponad dziesiątą część wszystkich nazw miejscowych Ukrainy [por.: 16].

a w Użhorodzie – hungarystyki, co zdecydowanie przyczyniłoby się do podniesienia poziomu ukrainistyki na Ukrainie. W swoich pracach, rozważaniach i informacjach o ukrainistyce (a zwłaszcza o jej poziomie na Ukrainie i za granicą), nazywał siebie „krytycznym optymistą”. Naukowiec również interesował się problematyką pisowni ukraińskiej, wokół której i dziś trwają debaty i polemiki, jednak już ponad dwie dekady bez ingerencji i zakazów ze strony oficjalnej cenzury. W tym okresie sformułował swoje konkretne propozycje, które, miejmy nadzieję, zostaną wzięte pod uwagę przez twórców nowych zasad pisowni ukraińskiej.

Liczne publikacje O. Gorbacza miały decydujące znaczenie dla rozwoju ukraińskiej nauki filologicznej w trudnym okresie sowieckiego totalitaryzmu na Ukrainie, który nie oszczędził i nauk humanistycznych. Badacz wznowił wydania szeregu celowo przemilczanych prac, komentując te publikacje naukowe, bez których dalsze badania w zakresie filologii ukraińskiej byłyby niepełne, a czasami niemożliwe. Były to głównie prace, które trudno było znaleźć, nie wznawiano ich, a równocześnie wręcz zakazała ich oficjalna cenzura na Ukrainie. Od lat 80. ubiegłego wieku w takich seriach wydań rzadkich, jak *Gramatyki ukraińskie*, *Literaturoznawstwo ukraińskie*, *Materiały do dialektologii ukraińskiej*, został opublikowanych około 50 tomów unikalnych prac ze słowem wstępnym i w redakcji O. Gorbacza. Większość tych wydań była finansowana przez uczonego i wysyłana do ważnych ośrodków słowiańskich na świecie oraz do osób prywatnych jako podarunki lub na zasadzie wymiany.

Trudno dziś wyobrazić sobie edukację i poważne, przemyślane badania w zakresie filologii ukraińskiej (a zwłaszcza językoznawstwa ukraińskiego) bez prac, które napisał i wydał O. Gorbacz¹. Wiele myśli, opinii i historii badań naukowych profesora Oleksy Gorbacza zawiera korespondencja, którą prowadził z wieloma ludźmi. Tą korespondencją opublikowano we Lwowie w 2003 roku na 938 stronach, gdzie można znaleźć bardzo ciekawą dyskusję na temat różnych zagadnień i tematów z wielu uznanymi (wtedy

i teraz), naukowcami i innymi ludźmi kultury, którzy przez pół wieku (1946–1996) utrzymywali aktywny kontakt z profesorem; setki listów ułożone w porządku chronologicznym, można czytać jako historię ukraińskiej lingwistyki poza Ukrainą, którą zajmowali się ci, nie zmuszeni do korzenia się wszędobylskiej cenzurze totalitarnej państwa radzieckiego [20]².

Do opadnięcia „żelaznej kurtyny” O. Gorbacz miał dość ograniczone możliwości co do pełnej orientacji w sytuacji nauki językoznawczej na wschód od owej „kurtyny”. W jednym z listów bez ogródek przyznał, że „o nowościach językoznawczych dowiaduję się choćby częściowo z ogłoszeń na okładkach gazet „Вітчизна” („Ojczyzna”), „Жовтень” („Październik”) oraz „Укр[аїнська] мова в школі” („Język ukraiński w szkole”). Wydaje się, że więcej nie wiedzą nawet biografowie krakowscy z „R[ocznika] S[łowiańskiego]”, bo też podają bardzo niepełne dane [...]. Czytałem notatki informacyjne gazety „Наша Культура” („Nasza Kultura”), którą prenumeruję razem z „N[aszim] Słowem”, by orientować się w tym, co dzieje się w („Ойчизне”) „Ойчизні”, a o aktualnościach z („Родіні”) „Родзини” dowiaduję się z „Вітчизни” („Ojczyzny”), „Жовтня” („Październik”) , „Літ. Газети” („Lit. Gazety)” [22, s. 264].

Profesor A. Gorbacz miał kontakty z wieloma innymi filologami-słowistami, którzy mieszkali w Polsce Ludowej (o czym świadczą opublikowane w 1995 listy), w szczególności – ze Stanisławem Rospondem, Leszkiem Moszyńskim, Januszem Riegerem, Władysławem Kuraszkiewiczem, Stanisławem Makowskim, Pauliną Buchwald-Pelts, Stefanem Kozakiem, Wołodymyrem Pyłupowyczem³, Tatianą Golińską, Włodzimierzem Mokrym, z Janem Śpiewakiem, Wandą Szulowską [20, s. 163, 184, 194, 305, 310, 467, 506, 523, 525, 571, 580, 593, 621, 641, 657, 660, 665, 667, 676, 681, 696, 710, 722, 822, 920], a być może z wieloma innymi, których listy w tym dość dużym zbiorze korespondencji nie zostały umieszczone. Korespondencją z nimi nadrabiał wspomniane braki w wiedzy. Jeśli ktoś miał napisać szczegółową historię językoznawstwa ukraińskiego i spojrzeć na to z punktu

1 Pełną publikację prac prof. Oleksy Gorbacza zawiera tom I wydania jubileuszowego z okazji jego 65. urodzin [7] oraz praca J. Zakrewskiej [21]:

2 Mieści się tu Bibliografia prac Oleksy Gorbacza, którą redagowała Tetiana Kulczycka w porządku przedmiotowym i chronologicznym (1952–1996), ogółem naliczono 212 jednostek bibliograficznych. W dodatku zamieszczono też alfabetyczny indeks nazwisk autorów oraz nazwiska zawarte w treści opublikowanych listów pióra O. Gorbacza i napisanych do niego.

3 Ponadto osiem listów O. Gorbacza do Wołodymyra Pyłupowycza, napisanych w latach 1989–1994 wydrukowano z obszernymi komentarzami oraz wstępem samego autora w T. 7 „Українського Літературного Провулка” (Львів, 2007. — С. 262–295).

widzenia stosunków z polskim językoznawstwem po II wojnie światowej w drugiej połowie XX wieku, to musiałby bardzo szczegółowo zbadać tę korespondencję O. Gorbacza, która zawiera fakty historyczne, dyskusje mimo i wbrew cenzurze wszechobecnej w Europie Środkowej i Wschodniej, co wskazuje, że totalitaryzmowi nie udało się całkowicie zamknąć granicy dla stosunków naukowych i kulturalnych.

Do tej pory odczuwamy także tu, w Polsce, brak niestrudzonego badacza języków słowiańskich z jego szczególną uwagą wobec języka ukraińskiego i jego związków z sąsiednimi kul-

turami. Profesor potrafił być patriotą z otwartym sercem i umysłem dla innych narodów i ich kultur, zdołał zjednoczyć ludzi dla lepszego zrozumienia poprzez naukę o słowie, które było na początku. Dziś ukraińska lingwistyka czerpie z wielkiego dorobku naukowego i publikacyjnego wybitnego językoznawcy Oleksy Gorbacza, który poświęcił całe swoje życie dla pracy badawczej, wzbogacając naszą wiedzę o języku ukraińskim w jego formie literackiej i mówionej. Niezwykła pracowitość, entuzjazm i świeżość umysłu – to cechy, które charakteryzują życie i pracę dydaktyczną oraz naukową prof. Oleksy Gorbacza.

ЛІТЕРАТУРА

- Horbatsch O., Deutsches Lehngut in polnischen Sondersprachen (Gauer-, Pennäler-, Studenten- und Soldatensprache) // „Slavistische Forschungen”. — Bd. 52: Deutsch-polnische Sprachkontakte. — Köln-Wien, 1987. — S. 57–87.
- Horbatsch O., Die vier Ausgaben der kirchenslavischen Grammatik von M. Smotryckij. — Wiesbaden, 1964. — Band 7. — S. 65.
- Horbatsch O., Die Wortbildung und der Wortschatz der Kindersprache im Slavischen // Actes du X Congres International des Linguistes. Bucarest 28 août — 2 septembre 1967. — Bucarest, 1970. — S. 157–170.
- Horbatsch O., Polonisierende Amtliche I-mbenennungsversuche von Ukrainischen Ortsnamen im Südosten der Volksrepublik Polen // „Jahrbuch der Ukrainekunde”. — 1985. — S. 268–272.
- Lesiów M., W dziesiątą rocznicę śmierci profesora Oleksy Gorbacza // „Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze”. — № 25–26. — Warszawa, 2008. — S. 469–477.
- Materialen zu einer ukrainischen sprachwissenschaftlichen Bibliographie bis zum Jahr 1929. Herausgegeben und eingeleitet von O. Horbatsch. — München, 1985.
- Studia Slavica in Honorem Viri Doctissimi Olexa Horbatsch: Festgabe zum 65. Geburtstag, herausgegeben von G. Freidhof, P. Kosta und M. Schüttrumpf, Verlag Otto Sagner, — Teil 1. Beiträge zur Ostslawischen Philologie (I); Teil 2. Beiträge zur Ostslawischen Philologie (II); Teil 3. Lomonosov und Grammatische Beschreibung im 18. Jahrhundert; Teil 4. Beiträge zur West- und Südslawischen Philologie, — München, 1983.
- Gorbatsch O., Арго в Україні. — Львів, 2006. — 686 с.
- Gorbatsch O., Арго слобожанських сліпців (“невлів”), Symbolae in honorem Georgii Y. Shevelov // Universitas Libera Ucrainensis. Facultas Philosophica. Studia. — T. 7. — München, 1973. — S. 136–148.
- Gorbatsch O., Арго українських військових // „Наукові записки Українського вільного університету в Мюнхені”. — 1963. — № 7. — С. 3–34.
- Gorbatsch O., Вуличницькі арготизми в творах І. Микитенка й Первомайського // Essays presented to George S. N. Luckyj IUS. — Edmonton, 1990. — S. 201–220.
- Gorbatsch O., Генеза української мови та її становище серед інших слов'янських. — «Фенікс». — 3. 9. — Детройт–Брюссель–Мюнхен, 1959. — С. 5–15; 3. 10. — 1961. — С. 3–17.
- Gorbatsch O., Засади періодизації історії української літературної мови й етапи її розвитку. Резюме доповіді на МАУ-2. — Львів, 1993.
- Gorbatsch O., Правопорушницькі східно-українські арготизми в дотичних словниках і літературі перед I Світовою війною // Збірник на пошану проф. д-ра Івана Мірчука. Науковий збірник УВУ. — № 8. — Paris, 1973. — S. 14–28.
- Gorbatsch O., Топонімічна болячка УРСР. — „Сучасність”. — 1966. — № VII (67).
- Gorbatsch O., Топонімічний патріотизм в Українській РСР // „Сучасність”. — 1969. — № 6. — С. 121.
- Gorbatsch O., Українська народна та релігійно-християнська термінологія та лексика та Мовостиль новітніх перекладів Святого Письма на українську народну мову XIX–XX ст. // Збірник Мовознавчої комісії Наукового конгресу в Тисячоліття Хрещення Руси-України. — Т. I. — Мюнхен, 1988. — С. 29–148.
- Gorbatsch O., Чого не сказали київські кагебісти з «Радянської України». — «Український самостійник». — 1973. — № 4.
- Gorbatsch O., Шлях зі Сходу на Захід. — Львів, 1998. — 373 с.
- Життя — не просто існування. Листування Олекси Горбача (1946–1996). — Львів, 2003. — 938 с.
- Закревська Я., Олекса Горбач. Життєписно-бібліографічний нарис / Серія: Визначні діячі НТШ. — Львів, 1995. — № 5002Е.
- Листи Олекси Горбача до Михайла Лесіва (1966–1995) // «Діалектологічні студії». — Т. VI. — Львів, 2006. — С. 261–289.
- Червінська Л. Ф., Дикий А. Т., Покажчик української мови. — Харків, 1929–1930.

REFERENCES

1. Horbatsh O., Deutsches Lehnwort in polnischen Sondersprachen (Gauner-, Pennäler-, Studenten- und Soldatensprache) // „Slavistische Forschungen“. — Bd. 52: Deutsch-polnische Sprachkontakte. — Köln-Wien, 1987. — S. 57–87.
2. Horbatsch O., Die vier Ausgaben der kirchenslavischen Grammatik von M. Smotryckij. — Wiesbaden, 1964. — Band 7. — S. 65.
3. Horbatsh O., Die Wortbildung und der Wortschatz der Kindersprache im Slavischen // Actes du X Congrès International des Linguistes. Bucarest 28 août — 2 septembre 1967. — Bucarest, 1970. — S. 157–170.
4. Horbatsh O., Polonisierende Amtliche I-mbenennungsversuche von Ukrainischen Ortsnamen im Südosten der Volksrepublik Polen // „Jahrbuch der Ukrainekunde“. — 1985. — S. 268–272.
5. Lesiów M., W dziesiątą rocznicę śmierci profesora Ołeksy Horbacza // „Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze“. — № 25–26. — Warszawa, 2008. — S. 469–477.
6. Materialien zu einer ukrainischen sprachwissenschaftlichen Bibliographie bis zum Jahr 1929. Herausgegeben und eingeleitet von O. Horbatsch. — München, 1985.
7. Studia Slavica in Honorem Viri Doctissimi Olexa Horbatsch: Festgabe zum 65. Geburtstag, herausgegeben von G. Freidhof, P. Kosta und M. Schütrumpf, Verlag Otto Sagner, — Teil 1. Beiträge zur Ostslawischen Philologie (I); Teil 2. Beiträge zur Ostslawischen Philologie (II); Teil 3. Lomonosov und Grammatische Beschreibung im 18. Jahrhundert; Teil 4. Beiträge zur West- und Südslawischen Philologie, — München, 1983.
8. Horbach O., Arho v Ukrayini. — L'viv, 2006. — 686 c.
9. Horbach O., Arho slobozhans'kykh sliptsiv („nevliv“), Symbolae in honorem Georgii Y. Shevelov // Universitas Libera Ucrainensis. Facultas Philosophica. Studia. — T. 7. — München, 1973. — S. 136–148.
10. Horbach O., Apho ukrayins'kykh viys'kovykh // „Naukovi zapysky Ukrayins'koho vil'noho universytetu v Myunkheni“. — 1963. — № 7. — S. 3–34.
11. Horbach O., Vulychnyts'ki arhotyzy v tvorakh I. Mykytenka y Pervomays'koho // Essays presented to George S. N. Luckyj IUS. — Edmonton, 1990. — S. 201–220.
12. Horbach O., Heneza ukrayins'koyi movy ta yiyi stanovyshche sered inshykh slov'yans'kykh. — «Feniks». — Z. 9. — Detroyt-Bryussel'-Myunkhen, 1959. — S. 5–15; Z. 10. — 1961. — S. 3–17.
13. Horbach O., Zasady periodyzatsiyi istoriyi ukrayins'koyi literaturnoyi movy y etapy yiyi rozvytku. Rezyume dopovidi na MAU-2. — L'viv, 1993.
14. Horbach O., Pravoporushnyts'ki skhidno-ukrayins'ki arhotyzy v dotychnykh slovykakh i literaturi pered I Svitovoyu viynoyu // Zbirnyk na poshanu prof. d-ra Ivana Mirchuka. Naukovyy zbirnyk UVU. — № 8. — Paris, 1973. — S. 14–28.
15. Horbach O., Toponimichna bolyachka URSS. — „Suchasnist“. — 1966. — № VII (67).
16. Horbach O., Toponimichnyy patriotyzm v Ukrayins'kiy PCP // „Suchasnist“. — 1969. — № 6. — S. 121.
17. Horbach O., Ukrayins'ka narodna ta relihiynokhrystyans'ka terminolohiya ta leksyka ta Movostyl' novitnikh perekladiv Svyatoho Pys'ma na ukrayins'ku narodnu movu XIX–XX st. // Zbirnyk Movoznavchoyi komisiyi Naukovoho konhresu v Tysyacholittya Khreshchennya Rusy-Ukrayiny. — T. I. — Myunkhen, 1988. — S. 29–148.
18. Horbach O., Choho ne skazaly kyyivs'ki kahebysty z «Radyans'koyi Ukrayiny». — «Ukrayins'ky samostiynyk». — 1973. — № 4.
19. Horbach O., Shlyakh zi Skhodu na Zakhid. — L'viv, 1998. — 373 c.
20. Zhyttya — ne prosto isnuvannya. Lystuvannya Oleksy Horbacha (1946–1996). — L'viv, 2003. — 938 c.
21. Zakrevs'ka Y.A., Oleksa Horbach. Zhyttyepysnobibliografichnyy narys / Seriya: Vyznachni diyachi NTSH. — L'viv, 1995. — № 5002E.
22. Lysty Oleksy Horbacha do Mykhayla Lesiva (1966–1995) // «Dialektolohichni studiyi». — T. VI. — L'viv, 2006. — S. 261–289.
23. Chervins'ka L. F., Dykyu A. T., Pokazhchyk ukrayins'koyi movy. — Kharkiv, 1929–1930.